

BRUNDIBÁR – MESE ÉS VALÓSÁG

Brundibár Terezinben

Ez a különös hangzású szó a régi cseh nyelvben morgós, mogorva embert jelentett. Több mint száz éve így hívták a cseh gyerekek egyik kedvelt meséjének gonosz darázsát, aki ellopta a szorgos méhektől a mézet. Ezt a mesét idézi fel Hans Krása híressejteménye, a gyermekoperája, címszereplője a morgós vándormuzsikus.

A mesés történet

Brundibár egy száz évvel ezelőtti mesealak: egy gonosz darázs, aki ellopta a szorgos méhektől a mézet. Am a Brundibár szó ennél több üzenetet rejt, ezt megnevezést használták a régi cseh nyelvben a mogorva, tüskés emberre is. A mese története szerint két kisgyerek tejet vennének beteg édesanyjuknak, de pénz nélkül a Tejesember szoba sem áll velük. Látják, ahogy Brundibár, a gonosz kintornás zenéjére a járókelők pénzt dobálnak a kalapjába; s ezen felbuzdulva a gyerekek is eléneklik kedvenc dalukat, de Brundibár elzavarja a zenélő társaságot. Másnap állatsereglet siet a gyerekek megsegítésére, a Kutya, a Macska és a Veréb összegyűjtik a város gyerekeit. Egy hatalmas kórust alkotnak, így végül a barátság és az összefogás győz, Aninku és Pepicek megvehetik a tejet édesanyjuknak.

A tragikus valóság

Hans Krása és Adolf Hoffmeister gyermekoperája egy sajátos történelmi jelentőségű helyszínen aratta legnagyobb sikereit 1943 és 1944 között: Terezinben, azaz a „mintagettóban”. Az ötezer lelket számláló kisváros a II. világháború idején zsidó gyűjtőtáborként gyűjtőfunkcionált, ahová mintegy nyolcvan ezer gyermeköt szállítottak. Terezín kivételezett hely volt: Hitler kulturális mintagettója, ahol az áldozatoknak lehetőségük nyílt a kulturális élet különböző formái révén megőrizni emberi méltóságukat a fogság ellenére. A táborban iskolák, üzletek, könyvtárak, színházak, gyermekotthonok működtek, a nácik így

Erkek Nemzetközi Kormányzata, és - paradox módon a birodalom többi részéhez képest, beleértve Berlint is - viszonylag gazdag kulturális élete. A németek cinikus tervük véghezviteléhez főként zenészeket tartottak fogva Terezinben, akik, amíg szülőföldjükről volt a világ ámitására, művészetükkel a német háborús propaganda céljait szolgálták akaratlanul is.

A *Brundibár* a terezini zsidó táborban született. A Bedrich Weiss vezette Ghetto Swingers nevű jazz-zenekar tagjai játszották a művet, amely a legnépszerűbb emlékező művek közé tartozik. Az előadások, mint ahogy az egész terezini kulturális élet, a háborús propaganda eszközei voltak - a Vörösárca német nemzetközi csoportja előtt is eljátszották a művet a Brundibárt. Az eredeti tervek szerint csak zongorakísérettel adhatták volna elő az operát, de a tiltó törvények ellenére a németek hangszereket hoztak a táborba, így a gyerekek énekeltek egy kiváló műsorszámot, amelynek zenei kísérete. Ezt Rudolf Heidenfeld vezényelte, és fennmaradt néhány felvétel az első zenés előadásról. A művet éneklő gyerekek közül is: Milka Mandel (Pepicek), Greta Hoffmeister (Aninka), Zdeněk Oberst (Kutya), Eva Steinhilber (Macska) és Bronia Tretina (Veréb) (Brundibár). A című dal hős alakja a zsidó mintagettóban született mozgófilm készítését, így először a gyerekek között terjedt el.

Hans Krása 1899-ben született Prágában, ahol ekkoriban három kultúrát találkozott érdekes szimbiózisban: a cseh, a német és a zsidó. A prágai Német Művészeti Akadémián, majd Párizsban tanult zeneszerzést. Hazatérve a városi „aranyifjak” bohém életét élte, keveset alkotott, ellenben annál többet járt kávéházi társaságokba. Dolgozott a prágai Új Nemzeti Theater számára, ahol a Dosztojevszkij hősnőjéről írt operát (Kochergina Trám). Állami díjat kapott. A város egyik legjelentősebb avantgárd színházában, a „Kávéházi”-ban alkotott, melynek dramaturgusa is volt. Kor híres karmester, Adolf Hoffmeister volt. Egy 1938-as, a zsidó erőkkel való együttműködés pályázatára együttesük a legígéretesebb alkotásokat, a *Brundibár* című gyermekoperát írták meg. A cenzúra miatt a pályaműveket nem értékelték.

Ezután sötét idők köszöntek az országra. A németek Terezín (Terezin) városát elvették, a mintegy 80 ezer lelket számláló cseh zsidóság gyűjtőtáborba került. A táborban a Habsburg Birodalom hírhedt politikai börtöne működött. 1941 és 1945 között zsidók tízezrei érkeztek ide, eleinte csak a cseh és morva városokból és vidékről, később külföldről is. Terezín helyzete azonban különleges volt a német haláltáborok között. A nemzetközi közvéleményt elámitó német propaganda itt valósította meg a „Mustersiedlung” (minta-város) koncepcióját, amellyel megmutathatták, hogy milyen „emberi” körülményeket jelent a zsidók kényszerlakhelyre telepítése. Ezért lehetett a terezini get-

Az előadások, mint ahogy az egész terezini kulturális élet, a háborús propaganda eszközei voltak - a Vörösárca német nemzetközi csoportja előtt is eljátszották a művet a Brundibárt. Az eredeti tervek szerint csak zongorakísérettel adhatták volna elő az operát, de a tiltó törvények ellenére a németek hangszereket hoztak a táborba, így a gyerekek énekeltek egy kiváló műsorszámot, amelynek zenei kísérete. Ezt Rudolf Heidenfeld vezényelte, és fennmaradt néhány felvétel az első zenés előadásról. A művet éneklő gyerekek közül is: Milka Mandel (Pepicek), Greta Hoffmeister (Aninka), Zdeněk Oberst (Kutya), Eva Steinhilber (Macska) és Bronia Tretina (Veréb) (Brundibár). A című dal hős alakja a zsidó mintagettóban született mozgófilm készítését, így először a gyerekek között terjedt el.

akarták meggyőzni többek között a Nemzetközi Vöröskeresztet, hogy a zsidók tömeges legyilkolásáról szóló történetek nem igazak. A művet a terezini koncentrációs táborban fogva tartott gyerekekkel óriási sikerrel játszották, mintegy 55 (!) alkalommal, s mivel rendszeresen szállítottak innen foglyokat – köztük gyerekeket is – Auschwitzba, az előadók folyton cserélődtek, kivéve a címszereplőt, a gonosz verklit, aki az elbeszélések szerint annyira szenzációsan alakította szerepét, hogy minden előadáson megríkatta a közönséget, és a negatív szereplőt majdhogynem szimpatikus figurává változtatta. Az abszurd történelmi szituációban bemutatott, szívbemarkoló és szimbolikus történet a védtelen gyermekek győzelmét mutatja be a zsarnok verklis felett.

Néhány szó a szerzőkről

Az 1889-ben született, 45 éves korában meghalt cseh-zsidó származású Hans Krása utolsó éveit ebben a táborban töltötte olyan zeneszerzőkkel együtt, mint Viktor Ullmann, Pavel Haas, Erwin Schulhoff és Gideon Klein. A Brundibárt 1938-ban a híres karikaturistával és dramaturggal, Adolf Hoffmeisterrel együtt adták be egy, az ifjúság erkölcsi nevelését segítő állami pályázatra, melyet aztán a német megszállás miatt már nem értékelték. Krása operáját 1942 telén mutatták be először egy prágai árvaházban.

A 2009-es előadásról

A Fischer Iván vezette Fesztiválzenekar, Novák Eszter rendezésével a Budapesti Énekes Iskola, a Magyar Rádió Gyermekkórusának, valamint az Operaház Gyermekkara szólistáinak közreműködésével 2009. szeptember 9-én a Művészetek Palotájában nagy sikerrel mutatta be a felújított előadást. A Holokauszt Emlékközpont múzeumpedagógusai külön erre az alkalomra összeállított programmal várják az idelátogató iskolai osztályokat és tanáraikat.